

1972

Sckáig azt hittem, hogy az első magyar cigánybanda 1875 április 1-én mutatkozott be az Egyesült Államokban. Ez igaz is volt annyiban, hogy

Vasváry Ödön

ezek voltak az első magyar cigányok, akik magyar programmal álltak az amerikai publikum elé. A zenetörténelem így könyveli el őket, bár kétségtelen, hogy mélyebb nyomokat nem hagytak maguk után. Később jöttem rá, hogy már előttük is jártak magyar cigányok itt, akik sikeresebben szerepeltek, ezek azonban csakis klaszszikus muzsát játszottak, és mint egyik szigoru magyar kritikus megállapította, a magyar zenét teljesen elsikkasztották.

Kálózdy volt a neve a primásuknak, 1852-ben jöttek át. Nem voltak közönséges muzsikusok, mert egyik hangversenyükön, Philadelphiában, a St. James Theater-ben, az akkori legnagyobb nevű zeneszerzők egyike, a Rákóczi-induló legszerencsésebb hangszerezője, Hector Berlioz is jelen volt. A nehéz természetű ember, akinek tetszését nem volt könnyű elnyerni, nagy dicsérettel emlékezett meg róluk.

Mérges magyar kritikusuk, Elefánty Ferenc, aki akkoriban Londonban élt, a "Pesti Napló" 1857. jul. 17-i számában róttta meg őket, hogy: "Kálózdyék cigánybandája Londonban mindenfélet játszik, csak a páratlan magyar zenét mellőzi teljesen." Az a tény azonban, hogy évekig játszott kritikus nagyvárosi közönségek előtt, arra mutat, hogy a banda a mulasztás dacára is kiváló adott a publikumnak.

Az első cigánybanda, amely magyar programot adott, Farkas Miska 14 tagból álló együttese volt. A hivatásos zenészek és kritikusok nem nagyon szivesen fogadták őket, amit az is bizonyít, hogy a legkiválóbb new-yorki színháztörténelem — az Odell-féle —, fanyalagva írja: "A new-yorki Steinway Hallt 1975. április 1-től kezdve egy cigánybanda fertőztette meg" (Infested) —, ami bizony nem volt szép és semmi esetre sem igazságos megjegyzés. Nem mintha a hivatásos kritika leborult volna előttük. A New York Times például másnap így irt róluk:

Irtta: VASVÁRY ÖDÖN

ÉS A RÁKÓCZI-INDULÓ A RÁJKÓK

"Amerikai Magyar Világ" 1972 Nov. 19.

“Négy első, két második hegedű, két mélyhegedű, egy cselló, két nagybőgő, egy három oktávós xylophon-szerű huros hangszer (ez volt a cimbalom) — ugylátszik, ez adja vissza legjobban a magyar zenét. Ha ez a fellépés valóban reprezentatív, akkor bizony sem a műsor, sem az előadás nem valami vonzó vagy épületes. A két csárdás és induló, valamint szóló annyiból érdekes, amennyiben a ritmus és hajlékonyság tekintetében (modulation) tulságosan excentrikus, de mint egyik formája a nemzeti zenének, nem kellemes a fülnek. — Az előadott zenészművek kétségkívül ujszerűek, de a véget nem érő hangzavar, nagyon bosszantó “rubato”, az állandó “forte”, amit csak a “fortissimo” szakít meg — ha ezek a legfőbb jellemvonásai a magyar zenének, akkor azt kell hinnünk, hogy Brahms és Liszt sokkal többet tettek nemzetük reputációjának megnöveléséért, mint a régi mesterek.

A banda játéka lelkes, de darabos, csiszolatlan és bár a változatosság kedvéért Strauss-valcereket és Meyerbeer-nyitányokat is játszottak, az esetlenül összeválogatott hangszerek természetesen

nem tudták méltóképpen előadni azokat. A közönség sokat tapsolt és több számot meg is kellett ismételni. Farkas Miska saját szerzeményű hegedűszólóját szintén meg kellett ismételni.”

Farkas Miska Győrben játszott s az ország egyik legkiválóbb cigányprimása volt. Már 14 esztendőskorában, majd Klapka hadtestében játszott a szabadságharc idején. Londonban, Berlinben, koronás személyek előtt játszottak. Amikor Győrből Amerikába indultak, a város egész lakossága kikísérte őket a vasutállomásra, ahonét a Himnusz és a Rákóczi-induló játéka közben távoztak. Farkas Miska egyébként a leghiresebb magyar cigánynak, a “cigánykirály” Bihari Jánosnak volt az unokája. 1890-ben halt meg Győrött.

Azóta sok cigánybanda megfordult az Egyesült Államokban, egyik-másik a Fehér Házban is játszott, de valószínűleg egyik sem állt annyi tagból, mint a mostani “Rajkó” zenekar, amely kiváló sikerrel járja az amerikai városokat. A “rajkó” cigány szó és cigányfiut jelent.

A "fiu" megjelölése csak annyiban illik rájuk, hogy mint programjuk mondja, a tagok átlagos életkora 19 év. Összesen 35-en vannak, zenészek és táncosok vegyesen, egy énekesnővel és egy valóban kis fiuval, aki szintén hegedül.

Washingtonban a csodás Kennedy Center koncert-termében játszottak, amely — legalábbis számomra meglepetésszerűen — zsufolásig megtelt ez alkalomra. Meglepett, hogy a magyar cigányprodukció ekkora tömeget vonzott, ami valószínűleg azt bizonyítja, hogy Washingtonban és környékén sokkal több magyar él, mint gondoljuk. A publikum tulnyomó része magyar volt. Ezt a következtetést abból a tetszésvíharból vontam le, ami az egyes kiemelkedő számokat követte.

Az nem lepett meg, hogy másnap és harmadnap a két washingtoni lap egyikében, a Washington Postban hiába kerestem még csak egy rövid megemlékezést is a koncertről. Ezeknél — ugyáltszik — a zenét túlságosan magas szempontokból veszik szemügyre, akárcsak majdnem száz esztendővel ezelőtt New Yorkban. A másik napilapban, a Star-ban, egy rövid, de jóindulatú és dicséretes cikk jelent meg.

A magyarok, akik ott voltak, szemmelláthatólag és kézzelfoghatóan nagyon élvezték a program minden egyes számát. Lelkes, cseppet sem erőltetett taps csattant fel mindegyik zene, tánc, és énekszám után. Ez a publikum nem nagyképű kritikusokból állt — bár azok is bátran végigélvezhették volna a programot, — hanem amerikai magyarokból, akiknek számára minden egyes dallam, ritmus, tánc lépés, kosztüm, repülő szalag jelentett valamit az eltűnt multból, számukra valószínűleg örökre és visszajöhetetlenül. Művészetet és magyarságot összevegyítve hozott ez az este, erősen halványuló emlékeket, pillanatok alatt továbbroppenő érzéshullámokat, régi, csattanó vidámságok visszhangját, szóval sokat abból, amit magyar életnek nevezünk és örömt, hogy még mindig van belőlük valamennyi, valahol. Az este azért marad felejthetetlen azok számára, akik ott voltak, s akik mintha kissé elnehezült szívvel mentek volna haza.

Még egy megjegyzésem van.

Nem tudom miért, én azzal a biztos tudattal mentem a koncertre, hogy annak befejező száma, bucsuzóul, a Rákóczi-induló lesz. Én ennél az indulónál magyarabb, vérpezsditőbb, lelkesítőbb zenedarabot nem ismerek — és valószínűleg nincs is.

A Rajkó-zenekar vezetői és tagjai bizonyára tudják, hogy hallgatóságuk tulnyomó részben magyarokból fog állni mindenütt. A magyar szívek megmozdítására külön zenemű nincs sehol a világon ennél. Akik olvasták magának Berlioznak a beszámolóját művének pesti bemutatójáról, fogalmat nyerhetnek arról, hogy ez az induló milyen érzelmi viharokat képes felkorbácsolni a magyarokban.

Berlioz Bécsben volt 1846-ban és készült Magyarországra is, amikor egy zenész felhívta figyelmét a Rákóczi-indulóra. Azt hangszerelje, ha igazi sikert akar elérni. Az induló új megzenésítésének híre nagy szenzáció lett az országban. Sokan félték, hogy az idegen komponista nem fogja megérezni a magyar szellemet az indulóban, hogy Berlioz az indulót indulót "piano", vagyis halkán, alig emelkedő erősséggel kezdi, ellentétben régebbi szokással, amit Berlioz a cigányoknak tulajdonított. A maestro azonban megnyugtatta őket.

"Csak legyenek türelemmel, olyan fortisszimót fognak hallani, amelyet még aligha hallottak életükben."

Berlioz maga is szorongva lépett a Pódiumra az ország színe-javával zsufolásig telt teremben. Hálós csendben kezdett a zenekar, de mintha mindenki emelkedni kezdett volna a székéről, amikor a fokozatos "crescendo" után huros hangszerek lassan elnémultak, hogy szerepüket a fuvolák, kürtök, klarinétok, trombiták, kis- és nagydobok vegyék át, utánozva a távoli ágyudörgést.

Mintha valami titokzatos erő rázta volna meg az egész épületet. A hangos "fortissimo" hatása leírhatatlan volt. Maga Berlioz is megrémült tőle. Ő maga azt írja, hogy reszketett és minden szál haja az égnek állt, amikor látta, hogy a zenekarával előadott vihar micsoda érzelmi orkán! váltott ki a hallgatóságból. Az emberek valóság- gal vonaglottak a felindultságtól. A darabot még egyszer el kellett játszani. Szerencsére ez volt az utolsó szám, mert bármi is lett volna még a programon, nem lehetett volna előadni.

Ha ezek a sorok az illetékesek elé jutnának, kérem őket, szíveleljék meg a fentieket. Igazán nagyszerű zenekarukkal utolsónak, búcsuzóul, a Rákóczi-indulót játsszák el. A tapsvihar és az éljenzés talán mégsem lesz akkora, hogy az egész épület rájuk szakadjon.

